

## **Capitalismul este în codul genetic**

Lucian Croitoru

*Acest articol a fost publicat și pe [www.hotnews.ro](http://www.hotnews.ro) și pe [www.cursdeguvernare.ro](http://www.cursdeguvernare.ro) pe 30 ianuarie 2012*

**La scară istorică, lupta continuă a oamenilor pentru o viață mai bună a dus la crearea capitalismului.** Punctul său forte este capacitatea de a crește productivitatea economică. Pe această bază capitalismul produce mai multe oportunități pentru mai mulți oameni și promovează libertatea personală și politică. Faptul că este mai bun decât alte sisteme nu înseamnă că nu are defecte. Cu toate acestea, când defectele produc consecințe greu de suportat, apare fie viziunea periculoasă că sistemul capitalist trebuie să fie perfect pentru a fi păstrat, fie ideea că libertatea piețelor trebuie redusă. Suntem pe vreunul dintre aceste drumuri?

### *1. Omul și defectele capitalismului*

**În ultimii ani am trecut atât printr-un boom nesustenabil cât și printr-o recesiune severă, iar în unele țări inegalitatea în venituri a atins maxime istorice.** Aceste evoluții pun din nou în discuție cele două defecte principale ale capitalismului. Primul, este că nu poate evita bule nesustenabile urmate de crize inevitabile. Al doilea este că nu poate evita inegalitatea veniturilor și accentuarea episodică a acesteia, mai ales în perioadele de recesiune.

**Cele două defecte rezultă din natura umană și de aceea nu există un leac pentru ele.** Interesul personal și încrederea—ambele trăsături umane—sunt sursele ultime ale acestor două defecte. Câteodată, încrederea privind producerea bogăției crește nemăsurat (apare exuberanță), producând boom-uri nesustenabile și prăbușiri inevitabile. În același timp, efortul pentru a produce bogăția este prea mare pentru unii și ei rămân în urmă, astfel că sistemul funcționează cu inegalitate în venituri, care se accentuează în recesiune.

**Pentru cei care nu privesc sistemul de producție prin prisma naturii omului, înlocuirea capitalismului pare o soluție pentru rezolvarea problemei fluctuațiilor și pentru eliminarea inegalității economice.** Când numărul celor care gândesc astfel a crescut foarte mult, unele țări au trecut la socialism. Socialismul a demonstrat că nu poate genera o productivitate mai mare decât capitalismul deoarece confiscă libertatea piețelor și, din acest motiv, nu poate inova. Pentru a supraviețui pe termen lung socialismul confiscă libertatea

individuală și politică. În locul fluctuațiilor economice și inegalității veniturilor, socialismul a adus penuria generalizată și piața neagră, care i-a îmbogățit pe speculanți. Comparativ cu acestea din urmă, cele două defecte ale capitalismului sunt de preferat. Ele vor exista atât timp cât natura umană nu se schimbă și în codul genetic scrie că oamenii nu pot fi egali. Tot ce putem face este să limităm consecințele celor două defecte la niveluri acceptabile.

**Economia de piață este compatibilă cu acest scop datorită capacității sale excepționale de a răspunde la presiuni economice și politice.** Pentru a acomoda aceste presiuni, piața rămâne deschisă la schimbări. Forța care conduce aceste schimbări este dorința naturală a oamenilor de a lucra pentru mai binele lor și al familiilor lor. Dacă acesta este interesul personal, atunci interesul personal este bun. Schimbările instituționale și ajustarea relației cu instituțiile politice ocupă un loc special deoarece asigură încorporarea interesului personal în valori înalte ale societății, chiar dacă acestea se pot separa temporar. Așa au rezultat societățile cu răspundere limitată, reglementările prudențiale, reglementările privind mediul înconjurător, băncile centrale (independente), asigurările sociale etc. Și crizei actuale i se va răspunde cu noi soluții instituționale și cu o nouă relație a piețelor financiare cu instituțiile politice.

**Cu toate acestea, existența celor două defecte este suficientă pentru ca ideea unei societăți socialiste promițând egalitate, inclusiv economică, să nu dispară niciodată, chiar dacă faptele arată că socialismul nu a furnizat egalitate.** Căderea socialismului este temporal prea aproape de criza curentă, astfel că eventuale cereri pentru organizarea socialistă a societății par indecente pentru aproape toată lumea. Prelungirea crizei a determinat totuși apariția unor mesaje anticapitaliste, de exemplu în mișcarea Occupy, care este focalizată mai ales împotriva piețelor financiare. Astfel de mesaje au apărut și la București, dar rămân, ca și în cazul mișcărilor Occupy, pierdute într-o mulțime de mesaje doctrinar incoerente. Nu se văd semnale că actuala criză economică ar putea sfârși prin devieri de la capitalismul democratic, dar nu trebuie uitat că astfel de alunecări au avut loc.

**Criza actuală a intensificat însă, așa cum au făcut toate crizele majore, lupta dintre stat și piețele financiare—cei doi candidați la rolul central în administrarea economiei.** Intensitatea mare a luptei este vizibilă inclusiv din discursuri ale liderilor politici și ale șefilor de companii financiare. Fiecare candidat are propriile sale probleme majore care nu pot fi rezolvate pe termen scurt. Publicul le conștientizează și decide dacă statul sau dacă piețele libere pot rezolva cel mai bine ambele tipuri de probleme. Sarcina reformelor (reparării

problemelor) va fi dată de public acelor politicieni care înțeleg cel mai bine candidatul ales de el pentru a juca rolul central în administrarea economiei.

## *2. Criza financiară favorizează statul*

**Politicienii de stînga și centru-stînga văd oportunități în actuala criză, inspirați probabil de creșterea rolului pe care l-au jucat guvernele în economie după criza din 1929-1933.**

Atunci nu au existat salvări ale industriei financiare de către guverne. Cu întârziere, pentru a suplini deficitul de cerere cu care s-au confruntat economiile atunci, statele au urmat politici de ocupare a forței de muncă bazate pe lucrări publice. Efectele crizei s-au întins pe mulți ani. Treptat, încrederea în mecanismele pieței s-a diminuat, iar încrederea publică în stat a crescut la cote nemaintâlnite după al doilea război mondial. În paralel, după apariția sa în 1917 în Rusia, socialismul a cuprins în următoarele trei decenii mai bine de o treime din întreaga lume.

**Discursurile pro-stat, pe care publicul le-a favorizat, după criza din 1929-1933 pentru aproape 2 decenii conțineau cuvinte ca "lăcomia bogaților", "naționalizare", "inegalitate" etc., ca și discursurile de astăzi.** Încrederea publică în guverne ca agenți principali în administrarea economiei a rămas la cote înalte până când, în timpul crizei petrolului și a inflației din anii 70, lupta a fost câștigată de piețele financiare.

**Și astăzi, politicienii de stînga și centru-stînga speră că dezamăgirea publică în legătură cu sectorul financiar va conduce la reabilitarea guvernului ca actor central în administrarea economiei.** Acest lucru este exploatat și în mișcarea Occupy și în alte mișcări anti-globalism sau de orientare democrat socială. Căderea lui Lehman Brothers în septembrie 2008 părea să fie simbolul coborârii de pe pedestal a piețelor financiare și semnul că politicienii vor redobîndi rolul central în administrarea economiei. Publicul, furios pe ceea ce s-a numit "lăcomia băncilor", pe care le considera principalii vinovați pentru criză, părea să sprijine această idee. La scurt timp de la colapsul lui Lehman Brothers, lupta părea câștigată din nou de politicieni, care cu cuvinte înțelepte promiteau o nouă arhitectură a sistemului financiar și asigurau că au învățat lecțiile Marii Depresii.

## *3. Datoriile publice favorizează piețele*

**În ciuda aparențelor, de data aceasta, lupta pentru locul central în administrarea economiei ar putea fi câștigat de piețele financiare.** Am scris pentru prima dată această idee

într-un articol din septembrie 2011<sup>1</sup>. Argumentul meu era că avem nevoie de piețe libere pentru a crește productivitatea și a relua creșterea economică sustenabilă. Piețele financiare libere sunt astăzi expresia unei economii globalizate. Lupta se dă între aceasta din urmă și guvernele naționale, care se străduiesc să satisfacă cererile electoratelor naționale. Evident, lupta este inegală, deoarece economia mondială este prea puternică în raport cu orice guvern. Ca să rămână puternice, guvernele trebuie să coopereze, dar situația din zona euro arată că acest lucru este foarte dificil.

**Datoriile publice mari afectează și mai mult echilibrul dintre stat și piețe.** Creșterea datoriilor suverane, sancționată de agențiile de rating, a slăbit și mai mult capacitatea guvernelor de a lupta împotriva crizei și a creat probleme sectorului bancar. Unele guverne au devenit ilichide și chiar insolabile, bondurile suverane pierzând statutul de activ fără risc. Aceasta a indus neîncredere pe piețele de finanțare a băncilor și a readus spectrul recesiunii și al șomajului în Uniunea Europeană. Astfel, cel puțin în Europa, criza a ajuns să fie văzută în conștiința publicului nu numai ca o consecință a lăcomiei bancherilor, ca în faza de început a crizei, dar în egală măsură ca o criză a datoriilor publice.

**Este posibil ca, pentru public, mărimea, rolul și eficiența statului să fi devenit deja o problemă centrală comparativ cu instabilitatea și libertatea piețelor.** Aceasta va orienta voturile pentru mult timp și va influența structura politică a societății. Publicul înțelege că răspunsul la problema datoriile nesustenabil de mari nu poate fi lărgirea deficitelor. Ajustările necesare în sectorul financiar și ”repararea” capitalismului în general vor fi lăsate de public în grija celor care înțeleg cel mai bine piețele. Vom evita, în acest fel, să intrăm pe vreuna dintre cele două căi de care vorbeam la început. În același timp, deschiderea piețelor la schimbări va asigura că interesul personal va fi permanent încorporat în valori înalte ale societății, pentru a nu pierde reperele morale ale capitalismului.

#### 4. *“Reparații” necesare*

**Nu înseamnă că dacă publicul favorizează piețele și dreapta politică, problemele vor fi rezolvate fără dificultăți și că fundamentele economiei de piață nu sunt în pericol.**

Dimpotrivă, încrederea în economia de piață și libertatea societăților sunt serios amenințate

---

<sup>1</sup> Vezi *Ce știm noi despre capitalism și nu știa Marx*, articol publicat pe <http://www.bnro.ro/Studii,-analize,-puncte-de-vedere-4009.aspx>

atât de entitățile too big to fail cât și de capcana anticipațiilor în care se află guvernele<sup>2</sup>. În criza actuală, spre deosebire de cea din 1929-1933, entitățile financiare too big to fail și nu numai, au fost salvate de guverne, care din acest motiv nu au mai putut iniția proiecte suficiente pentru a crea locuri de muncă. Exact invers comparativ cu Marea Depresie. Astfel, această criză a zdruncinat bazele economiei de piață.

**Entitățile too big to fail pot fi justificate prin economiile de scară, dar în mod cert sunt în contradicție cu principiul că entitățile care eșuează trebuie să suporte consecințe.** Ele slăbesc principiile economiei de piață și extrag venituri de la plătitorii de impozite atunci când o parte a banilor publici trebuie utilizată pentru a salva instituții too big to fail. O reglementare mai bună trebuie să asigure că riscurile pe care aceste instituții le creează sunt internalizate. Astfel se păstrează economiilor de scară concomitent cu reducerea riscurilor pentru societate, ceea ce reprezintă o “reparare” esențială a capitalismului.

**O soluție trebuie găsită și pentru capcana anticipațiilor, care amplifică atât creșterile economice nesustenabile cât și recesiunile care le urmează în mod inevitabil.** Datorită capcanei anticipațiilor, în fazele ascendente ale ciclului de afaceri, entitățile financiare au menținut stocurile de capital la niveluri relativ mici comparativ cu cele pe care le-ar fi menținut dacă ar fi știut că nu există posibilitatea de a fi salvate de către guverne. Aceste comportamente se pot regla prin crearea de reguli care să interzică salvările de către guverne a entităților private. Astfel s-ar reduce componenta nesustenabilă a fazelor ascendente ale ciclului de afaceri și, implicit, profunzimea recesiunilor care urmează.

**Succesul capitalismului depinde de politici monetare și fiscale bune, care moderează fluctuațiile în activitatea economică pentru a evita șomajul nenesesar și inflația crescătoare.** Deoarece produce democrație, capitalismul poate asigura un raport bun între discreție și reguli în conducerea politicilor monetare și fiscale, deși nu a învățat încă cum să o facă bine în cazul celei din urmă. Este nevoie de reguli care să limiteze prociclicitatea politicilor fiscale și să limiteze datoria publică ca procent din PIB, astfel încât guvernele să nu rămână fără instrumente în perioade de recesiune.

**În sfârșit, sistemul are nevoie de redistribuire pentru a evita niveluri aberante ale disparităților în venituri.** Important este însă ca acesta să nu interfereze cu prețurile și

---

<sup>2</sup> Un echilibru prost, rezultat din prevalența concepțiilor etatiste, în care pentru a da satisfacție electoratului, guvernele maximizează salvările (bail out) entităților economice în perioade de recesiune și reglementează insuficient în perioadele de avânt economic.

salariile, ci să se bazeze pe impozite și sisteme de securitate socială. Controlul prețurilor sau al salariilor nu va duce la redistribuirea vizată, dar se va reflecta în încetinirea creșterii economice. O inegalitate prea mare nu numai că îi lovește pe cei săraci, dar împiedică productivitatea și creșterea economică prin sufocarea inițiativei în interiorul clasei de mijloc și prin zdruncinarea încrederii în economia de piață.